

ARCHIWUM PAŃSTWOWE
W PIOTRKOWIE TRYBUNALSKIM

Liga Kobiet Pogotowia Wojennego w Piotrkowie

Sprawozdania z działalności
w latach walk o niepodległość i granice
1914–1921

Opracowanie
Tomasz Matuszak, Aleksy Piasta, Maciej Hubka

Piotrków Trybunalski 2021

Opracowanie

Tomasz Matuszak, Aleksy Piasta, Maciej Hubka

Recenzja

Dr hab. Olha Morozova, prof. CzNU

Dr Marta Walak

Odczytanie z oryginału

Milena Olejnik

Korekta

Jacek Ziętek

Tłumaczenie na język angielski

Magdalena Cichosz

Digitalizacja archiwaliów

Paweł Wysocki

© **Copyright by Archiwum Państwowe
w Piotrkowie Trybunalskim, 2021**

© **Copyright for text by Authors, 2021**

ISBN 978-83-954227-5-1

ul. Jerozolimska 29
97-300 Piotrków Trybunalski
www.piotrkow-tryb.ap.gov.pl

Skład, łamanie, projekt okładki:

Andrzej Kucharczyk
Agencja Wydawnicza PAJ-Press
www.pajpress.pl

Spis treści

Od Redakcji	5
<i>From the Editors</i>	11

Trudny czas walk o niepodległość i granice 1914–1921	17
---	-----------

Z perspektywy piotrkowskiej...

Zarys dziejów Ligi Kobiet Pogotowia Wojennego w okresie walk o niepodległość i granice	35
Dokumentacja Ligi Kobiet Pogotowia Wojennego w zasobie Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim	57

Dokumenty Ligi Kobiet Pogotowia Wojennego w Piotrkowie	67
---	-----------

Liga Kobiet Pogotowia Wojennego w Piotrkowie – sprawozdanie za rok 1915	69
Sprawozdanie z działalności sekcji opieki nad żołnierzami	73
Sprawozdanie z działalności Piotrkowskiego Koła Ligi Kobiet Pogotowia Wojennego za rok 1916	77
Wykaz prac na rzecz Legionów wykonanych w latach 1915 i 1916 przez Piotrkowskie Koło Ligi Kobiet Pogotowia Wojennego	87
Sprawozdanie Zarządu Piotrkowskiego Koła Ligi Kobiet Pogotowia Wojennego za 1917 r.	97

Sprawozdanie Sekcji Opieki nad Żołnierzami za lata 1917–1918	101
Sprawozdanie Zarządu Piotrkowskiego Koła Ligi Kobiet Pogotowia Wojennego za rok 1919	103
Sprawozdanie za rok 1920	107
Sprawozdanie z działalności Koła Ligi Kobiet Pogotowia Wojennego w Piotrkowie za lata 1914–1921	111
Protokół ze Zjazdu b. Koła Ligi Kobiet Pogotowia Wojennego w Piotrkowie w dniu 8 grudnia 1936 r.	147
Bibliografia selektywna	157
Wykaz skrótów	165
Indeks nazw geograficznych	167
Indeks nazwisk	169
Ilustracje	173

Od Redakcji

Sto lat temu – w marcu 1921 r. – zakończyła się wojna polsko-rosyjska. Trwający w latach 1919–1921 konflikt zbrojny pomiędzy odradzającą się Rzeczpospolitą Polską, a Rosyjską Federacyjną Socjalistyczną Republiką Radziecką, był najbardziej angażującym i najkrwawszym etapem walk o niepodległość i granice z lat 1914–1921. To właśnie z perspektywy wieku, począwszy od 2014 r. polska państwowa sieć archiwalna – a w jej ramach również Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim – realizowały liczne przedsięwzięcia naukowe i popularyzatorskie (wydawnicze, wystawiennicze, edukacyjne, etc.), upamiętniające kolejne wydarzenia związane z odzyskaniem i obroną niepodległości Polski po 123 latach zaborów. W 2019 r. obchodziliśmy również 100-lecie powstania państwowej sieci archiwalnej, a z piotrkowskiej perspektywy również Jubileusz 100-lecia Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim. Bieżący rok 2021, jest w tym wypadku datą graniczną, zaś symbolicznym domknięciem archiwalno-historycznych projektów naszego archiwum jest oddawana do Państwa ręk książka.

Historiografia polskich dążeń niepodległościowych, począwszy od wojny polsko-rosyjskiej z 1792 r. (tj. wojny w obronie Konstytucji 3 Maja 1791 r.) czy też Insurekcji Kościuszkowskiej 1794 r., po opisy wydarzeń ostatnich etapów tej drogi, obfituje w liczne i cenne opracowania ukazujące typowo militarny wymiar opisywanych zagadnień. Jednak wojna to nie tylko walki frontowe – lecz szczegól-

nie od XIX w., także prace szeroko rozumianego zaplecza frontu. To, co w XIX stuleciu dostrzegli teoretycy wojskowości – m.in. Carl von Clausewitz, czy Erich von Ludendorff, w pełni zaistniało w polskich realiach początków niepodległości, a obecnie zyskuje coraz większe zainteresowanie historyków wojskowości i regionalistów. Mowa w tym miejscu o postawach szerokich kręgów społecznych wobec prowadzonej przez państwo wojny. Milionowe armie, potrzebujące tysięcy ton wyposażenia, a także licznych uzupełnień „siły żywej” w naturalny sposób opierały się na zasobach materiałowych i potencjale demograficznym społeczeństwa. Z kolei skala zaangażowania i postawy patriotyczne były stymulowane przez działalność różnego typu podmiotów (stowarzyszeń, instytucji, etc.), kreujących swą działalnością postawy proobronne.

W naszych warunkach – omawiając polski czyn zbrojny doby I wojny światowej (1914–1918) oraz wysiłek późniejszych walk o utrzymanie niepodległości i określenie granic – nie można pominąć ogromnego wkładu polskich kobiet. Już rok przed wybuchem „Wielkiej Wojny”, w kwietniu 1913 r. w Warszawie powstała kobieca organizacja patriotyczna, która przeszła do historii pod nazwą Liga Kobiet Pogotowia Wojennego. W 1914 r. struktury Ligi utworzono również w Piotrkowie. Warto w tym miejscu szczególnie podkreślić istotną rolę tego miasta, którą odegrało w procesie formowania Legionów Polskich, zwłaszcza zaś ich III Brygady¹. Również po odzyskaniu niepodległości w Piotrkowie nie zabrakło oddziałów wojskowych i mas żołnierzy potrzebujących wsparcia, zwłaszcza w sytuacji, gdy młode państwo polskie od pierwszych tygodni swojego funkcjonowania, aż po rok 1921 r. zmuszone było do nieustannego wysiłku wojennego². W tym właśnie trudnym okresie wojennym piotrkow-

¹ Szerzej zob. A. Piasta, *Piotrków Trybunalski w latach pierwszej wojny światowej*, Piotrków Trybunalski 2007; *Droga do wolnej Polski wiodła przez Piotrków. Wykaz ochotników do Legionów Polskich 1915–1916*, oprac. M. Hubka, T. Matuszak, A. Piasta, Piotrków Trybunalski 2018.

² Szerzej zob. T. Matuszak, *Dzieje Piotrkowa Trybunalskiego w źródłach archiwalnych*, Piotrków Trybunalski 2017; M. Hubka, *Społeczeństwo regionu piotrkowskiego wobec wojny polsko-rosyjskiej 1919–1921*, Piotrków Trybunalski 2020.

ska organizacja Ligi Kobiet Pogotowia Wojennego oddała nieocenione usługi zarówno lokalnej społeczności, jak i przede wszystkim legionistom, a później żołnierzom Wojska Polskiego. „Lizanki” – jak członkinie Ligi określały się w dokumentach – podjęły się niezwykle trudnych i szeroko zakrojonych działań. Opiekowały się rodzinami legionistów i żołnierzy udzielając wsparcia socjalno-bytowego, organizowały różnorodne przedsięwzięcia dla żołnierzy przebywających w mieście, jak również i dla tych, którzy wyruszyli już na front. Przez cały czas swej wojennej działalności Liga była jednym z najważniejszych podmiotów stymulujących patriotyzm lokalnego społeczeństwa. Jej wkład – zarówno w skali kraju, jak i na płaszczyźnie regionalnej, był niezwykle ważny i nie może być przemilczany³.

W zasobie Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim znajduje się zespół archiwalny o nazwie *Liga Kobiet Pogotowia Wojennego w Piotrkowie*. Mimo swych relatywnie niewielkich rozmiarów, dokumenty w nim zgromadzone stanowią ważne źródła historyczne nie tylko do dziejów legionowego Piotrkowa, lecz też w kontekście badań nad postawami społeczeństwa polskiego w okresie walk o niepodległość i granice. Niestety materiały te przez badaczy wykorzystywane były dotychczas sporadycznie, nawet jeżeli w sferze swych dociekań docierali oni do dziejów Legionów Polskich w Piotrkowie, czy też omawiali zagadnienia związane z wyżej wspomnianymi walkami. Celem więc prezentowanego wydawnic-

---

³ Zob. T. Matuszak, *The organization and the operations of the League of Women of the War Emergency Service*, [w:] *The Great War. Insights and Perspectives*, eds. E. K. Dzikowska, A. Handley, P. Zawilski, Frankfurt am Main 2016, s. 107–124; tegoż, *The organization and the operations of War Alert Women's League*, [w:] *Beyond the Trenches – The Social and Cultural Impact of the Great War*, eds. E. K. Dzikowska, A. G. Handley, P. Zawilski, Frankfurt am Main 2017, s. 131–150; tegoż, *The organization and the operations of War Alert Women's League*, [w:] *Beyond the Trenches – The Social and Cultural Impact of the Great War*, eds. E. K. Dzikowska, A. G. Handley, P. Zawilski, Second Edition, Berlin 2020, s. 135–154; M. Hubka, T. Matuszak, *Świadczenia wojenne. Obywatelskie Komitety Obrony Państwa i werbunek do Armii Ochotniczej na terenie województwa łódzkiego w 1920 roku*, [w:] *Łódź i łodzianie wobec wojny polsko-bolszewickiej 1920 roku*, pod red. W. Jarno i P. Waingertnera, Łódź 2020, s. 85–103.

twą jest upowszechnienie wiedzy zarówno o potencjale informacyjnym piotrkowskich archiwaliów, jak i uzupełnienie stanu badań o informacje utrwalone w dokumentach piotrkowskiego koła Ligi Kobiet Pogotowia Wojennego. Na przestrzeni ostatnich lat Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim często opracowywało i wydawało książki będące edycjami źródeł archiwalnych⁴. Bez względu na to, czy były to klasyczne albumy, czy też wydawnictwa, do których zdigitalizowane archiwalia dołączano na nośniku cyfrowym – za każdym razem ideą takich projektów było upowszechnianie wiedzy o archiwaliach, wspieranie środowiska zawodowych historyków poprzez sugerowanie kierunków kwerend i tematów badawczych⁵, a także dostarczanie nauczycielom historii atrakcyjnych

⁴ Zob. m.in.: *Wojna polsko-rosyjska 1919–1921. Źródła z zasobu Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim*, oprac. M. Hubka, T. Matuszak, A. Piasta, Piotrków Trybunalski 2020; *Dzieje Tomaszowa Mazowieckiego w źródłach archiwalnych zakłete*, pod red. A. Wróbla, Piotrków Trybunalski 2020; T. Matuszak, A. Piasta, M. Hubka, *Dzieje Rozprza w źródłach archiwalnych. Dokumenty z zasobu Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim*, Piotrków Trybunalski – Rozprza 2016; *Kiedy się wypełniły dni... Wrzesień 1939 r. na ziemi piotrkowskiej*, oprac. Z. Matuszak, T. Matuszak, M. Hubka, Warszawa – Piotrków Trybunalski 2014; M. Hubka, K. Łapiński, A. Wróbel, *Powstanie Styczniowe w źródłach archiwalnych. Dokumenty z zasobu Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim i Oddziału w Tomaszowie Mazowieckim*, Piotrków Trybunalski – Tomaszów Mazowiecki 2013; M. Hubka, A. Wróbel, *Ziemia opoczyńska w źródłach archiwalnych. Dokumenty z zasobu Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim Oddział w Tomaszowie Mazowieckim*, Tomaszów Mazowiecki – Opoczno 2011; *Historia Tomaszowa Mazowieckiego w źródłach archiwalnych. Dokumenty z zasobu Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim Oddział w Tomaszowie Mazowieckim*, pod red. M. Hubki, M. Ordaka i A. Wróbla, Tomaszów Mazowiecki 2010; A. Felchner, J. Majchrzyk-Mikuła, T. Matuszak, A. Piasta, *Z dziejów piotrkowskiej oświaty: (od czasów Księstwa Warszawskiego do wybuchu II wojny światowej). Wybór dokumentów z zasobu Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim*, Piotrków Trybunalski 2011.

⁵ W tym miejscu warto zaznaczyć, że pracownicy archiwum podczas własnych badań naukowych opracowują i często publikują materiały źródłoznawcze, analizujące zasób archiwum pod kątem kwerend tematycznych. Zob. m.in.: M. Hubka, *Źródła do wojny polsko-rosyjskiej 1919–1921 w zasobie Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim i Oddziału w Tomaszowie Mazowieckim*, [w:] *W cieniu „czerwonej zarazy”. W 90. rocznicę Bitwy Warszawskiej 1920 roku*, pod red. T. Matuszaka, Piotrków Trybunalski – Opoczno 2010, s. 63–85; J. Jażdż, *Źródła do dziejów Powstania Styczniowego 1863 r. w zasobie Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim*, [w:]

materiałów, na podstawie których można nauczać historii młodzież szkolną. Nie inaczej jest w przypadku tej publikacji.

Zasadniczą część niniejszej książki stanowią sprawozdania piotrkowskiego koła Ligi Kobiet Pogotowia Wojennego, ukazujące jej działalność w latach 1914–1921. Materiały te zostały wytypowane podczas kwerendy, odczytane i przepisane oraz poddane opracowaniu na potrzeby wydawnictwa. Zespół autorski postanowił ograniczyć ingerencję w substancję tych materiałów do niezbędnego minimum po to, aby nie utraciły one swego wyjątkowego klimatu i charakteru. Rezygnując z komentarzy w przypisach bezpośrednio przy każdym z dokumentów, część źródłową poprzedzono obser-

---

Gloria Victis 1863 r. Studia i szkice z dziejów Powstania Styczniowego, pod red. T. Matuszaka, Warszawa – Piotrków Trybunalski 2013, s. 228–239; M. Hubka, M. Ordak, *Kampania Polska 1939 roku w świetle materiałów archiwalnych z zasobu Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim*, [w:] *Obrazy Września. Region i społeczeństwo w czasie II wojny światowej*, pod red. A. Wróbla, Piotrków Trybunalski – Ujazd 2015, s. 123–132; T. Matuszak, *Źródła do dziejów parlamentaryzmu polskiego w zasobie Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim*, „*Krakowski Rocznik Archiwalny*” 2011, t. 17, s. 281–303; A. Wróbel, *Źródła do dziejów ruchu oporu w zasobie Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim*, [w:] *Oblicza Podziemia. Studia i szkice z dziejów ZWZ-AK*, pod red. T. Matuszaka, Piotrków Trybunalski – Tomaszów Mazowiecki 2012, s. 227–245; tegoż, *Źródła do dziejów PZPR w zasobie Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim*, [w:] *Partia komunistyczna w Polsce. Struktury – ludzie – dokumentacja*, pod red. D. Magiera, Lublin – Radzyń Podlaski 2012, s. 639–655; T. Matuszak, „*Plan działań piotrkowskiej wojewódzkiej organizacji partyjnej w aktualnych warunkach stanu wojennego*” – nieznany dokument Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Piotrkowie Trybunalskim, [w:] *Stan wojenny z perspektywy lokalnej. Łódź i region 1981–1983*, pod red. S. Hadrysiak, Piotrków Trybunalski 2013, s. 95–108; M. Hubka, M. Ordak, *Źródła z okresu stanu wojennego w zasobie Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim oraz Oddziału w Tomaszowie Mazowieckim*, [w:] *Niedziela bez Teleranka. Piotrków Trybunalski – Tomaszów Mazowiecki w okresie Stanu Wojennego 1981–1983*, red. M. Hubka i A. Wróbel, Piotrków Trybunalski – Tomaszów Mazowiecki 2014, s. 108–115; T. Matuszak, *Świadectwa funkcjonowania parlamentu polskiego doby staropolskiej w zasobie Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim*, [w:] *Conventa et Parlamenta. Studia i szkice z dziejów parlamentaryzmu*, pod red. T. Matuszaka, Piotrków Trybunalski 2015, s. 91–109; T. Matuszak, M. Hubka, *Kościół na ziemi piotrkowskiej w XIX wieku w świetle Akt Dziekana Piotrkowskiego*, [w:] *1050-lecie Chrztu Polski w wymiarze ogólnopolskim i regionalnym*, pod red. A. Wróbla i A. Piasty, Piotrków Trybunalski – Tomaszów Mazowiecki 2016, s. 305–322.

nymi komentarzami historycznymi i archiwalnymi – ukazującymi szerszy kontekst historyczny, zarówno na płaszczyźnie dziejów Piotrkowa, jak i przez pryzmat zarysu historii piotrkowskiej organizacji Ligi. Aparat naukowy stanowią przypisy, selektywne zestawienie bibliograficzne, a także indeksy nazw osobowych i geograficznych. Dzięki zastosowanym zabiegom, odbiorcy zyskają łatwe w nawigacji oraz bogate pod względem informacyjnym opracowanie, użyteczne dla badaczy naukowych oraz pasjonatów historii. W części źródłowej przyjęto układ chronologiczno-rzeczowy, prezentując materiały w sposób ułatwiający stopniowe śledzenie dziejów organizacji z perspektywy jej dokumentacji sprawozdawczej. W ten sposób usystematyzowano dziesięć dokumentów o zróżnicowanej objętości i często uzupełniającej się treści. Całość książki zamyka obszerna część ilustracyjna, w której zamieszczono zdjęcia i dokumenty zaczerpnięte ze wspomnianego zespołu archiwalnego.

Zapraszając Państwa do lektury wspomnianych sprawozdań, czy też komentarzy historycznych, pragniemy też zachęcić zarówno do prowadzenia badań i poszukiwań archiwalnych w zasobach sieci archiwów państwowych, jak i do otoczenia szczególną opieką własnych archiwów rodzinnych – bezcennych skarbców wiedzy o przodkach i ich czasach.